

HFD 2016 ref. 44

Fortsatta beslut om tvångsvård av en patient som dömts till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning men som varit avviken sedan mycket lång tid, har inte ansetts proportionerliga.

16 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

Högsta förvaltningsdomstolen meddelade den 10 juni 2016 följande dom (mål nr 5640-14).

Bakgrund

B.K. dömdes 1995 till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Under en permission 1996 avvek han från Rättspsykiatriska regionkliniken i Sundsvall. Han har uppgett att han sedan dess befunnit sig i Kanada.

Vid rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning ska frågan om utskrivning prövas av förvaltningsrätten efter anmälan av chefsöverläkaren eller ansökan av patienten. Chefsöverläkaren ska göra en anmälan var sjätte månad. Normalt ska en sakkunnig läkare höras och en åklagare ges tillfälle att yttra sig. Vid sådana återkommande utskrivningsprövningar har förutsättningar för utskrivning av B.K. inte ansetts uppfylla.

Inte heller i nu aktuellt mål fann förvaltningsrätten att förutsättningarna var uppfyllda för att låta den rättspsykiatriska vården upphöra.

B.K. överklagade till kammarrätten som avlog överklagandet. Som motivering angavs bl.a. att han inte hade kommit in med något aktuellt medicinskt utlåtande angående sin psykiska hälsa.

Yrkanden m.m.

B.K. yrkar att vården ska upphöra. Vidare yrkar han att det ska hållas muntlig förhandling med vittnesförhör och att han själv ska höras via telefon. Alternativt yrkar han att målet ska återförvisas till kammarrätten för förnyad prövning innefattande muntlig förhandling. Till stöd för överklagandet anför han bl.a. följande.

Han bestriider att han lider av någon allvarlig psykisk störning som medför risk för återfall i allvarlig brottslighet och som skulle utgöra grund för fortsatt vård. Han är sedan cirka 20 år bosatt i Kanada där han är medborgare, och har inte för avsikt att återvända till Sverige. Han lever ett normalt liv med sambo och andra goda sociala relationer. Han har under mycket lång tid inte varit föremål för psykiatrisk vård och har inte något behov av sådan.

Han har inte återfallit i brottslighet i Kanada och har 2012 försökt styrka det med ett kanadensiskt polisintyg. Chefsöverläkaren, som bör ha bevisbördan, har inte presenterat något aktuellt till grund för sin inställning. Chefsöverläkaren skulle ha kunnat kontakta honom för att skaffa sig ett bättre underlag för sin bedömning. Han har själv försökt få kontakt med kliniken.

B.K. åberopar ett kanadensiskt läkarintyg från 2005 för att visa att hans psykiska hälsa var god och ett yttrande av en sakkunnig-läkare i förvaltningsrätten i ett mål från 2011 till styrkande av att denne läkare ansåg att vården kunde upphöra.

Socialstyrelsen har på begäran av Högsta förvaltningsdomstolen yttrat sig och anför att det inte är möjligt att bedöma förutsättningarna för fortsatt rättspsykiatrisk vård om inte B.K. undersöks personligen.

Chefsöverläkaren anför att han aldrig har träffat B.K. och att det ur ett medicinskt perspektiv inte går att få ett tillräckligt underlag för att bedöma förutsättningarna för fortsatt vård eller utskrivning utan en personlig undersökning.

Åklagaren konstaterar att det tidigare har förelegat risk för återfall i brott. För att vården ska kunna upphöra krävs en bedömning av patienten. Vården ska därför fortlöpa tills man kunnat bedöma och ta ställning i den frågan.

Förvaltningsrätten i Härnösand har efter kammarrättens nu överklagade dom i domar den 4 december 2014 (mål nr 3323-14), den 7 juli 2015 (mål nr 1721-15) och den 20 januari 2016 (mål nr 4104-15) beslutat att den rättspsykiatriska vården av B.K. ska fortsätta.

Skälen för avgörandet

Vad målet gäller

Frågan i målet gäller förutsättningarna för upphörande av rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning när patienten sedan en mycket lång tid är avviken.

Rättslig reglering m.m.

I 16 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, LRV, anges att vården ska upphöra när det inte längre till följd av den psykiska störning som föranlett beslutet om särskild utskrivningsprövning finns risk för att patienten återfaller i brottslighet som är av allvarligt slag och det inte heller annars med hänsyn till patientens psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång eller ges öppen rättspsykiatrisk vård.

Av 16 a § LRV framgår att en fråga om särskild utskrivningsprövning prövas av förvaltningsrätten efter anmälan av chefsöverläkaren. Anmälan ska göras inom var sjätte månad från den dag då förvaltningsrätten senast meddelade beslut i frågan.

I förarbetena till lagen anges att det genom den särskilda utskrivningsprövningen sker en tillfredsställande avvägning mellan de rent medicinska förutsättningarna för att ge psykiatrisk tvångsvård och de starka skyddsintressen som kan göra sig gällande. Det poängteras att risken för återfall i brott är av central betydelse samt att det inte bara är fråga om en medicinsk bedömning utan också en prövning från mer allmänna utgångspunkter. Vidare anges att det vid utskrivningsprövningen inte finns något krav på att den psykiska störning som föranlett beslutet om utskrivningsprövning fortfarande ska bedömas som allvarlig (prop. 1990/91:58 s. 208 ff. och s. 316).

Enligt 2 kap. 8 § regeringsformen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden. Enligt 2 kap. 20 § första stycket 3 får dock den rörelsefrihet som följer av 2 kap. 8 § begränsas genom lag. En sådan begränsning får enligt 2 kap. 21 § aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den.

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Förvaltningsrätten har i tre domar som meddelats efter den nu överklagade domen beslutat att den rättspsykiatriska vården av B.K. ska fortsätta. Det förhållandet att senare beslut om fortsatt tvångsvård har fattats hindrar inte att Högsta förvaltningsdomstolen i sak prövar den överklagade domen (jfr t.ex. RÅ 2002 ref. 36).

Vid prövning enligt 16 § LRV av om den rättspsykiatriska vården ska upphöra ska rätten avgöra om det fortfarande finns risk för att patienten återfaller i brottslighet som är av allvarligt slag eller om det med hänsyn till patientens psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han ges rättspsykiatrisk vård.

Påföljden rättspsykiatrisk vård skiljer sig i många avseenden från andra typer av frihetsberövande påföljder. En sådan skillnad är att den inte kan bli föremål för preskription (jfr 35 kap. brottsbalken). Anledningen till detta är att det har ansetts ankomma på vårdmyndigheterna att ompröva behandlingsbehovet för det fall avsevärd tid skulle förflyta innan sådan vård kan komma till stånd (se Berggren m.fl., Brottsbalken m.m., 10 maj 2016, Zeteo, Inledningen till 35 kap. brottsbalken). Att påföljden rättspsykiatrisk vård, till skillnad från t.ex. fängelse, inte preskriberas medför alltså att det är vid utskrivningsprövningen som en rimlig balans måste säkerställas mellan å ena sidan skyddet för allmänna intres-

sen och den enskildes vårdbehov och å andra sidan ingreppet i den enskildes självbestämmande.

Det har förflutit 20 år sedan B.K. avvek från den rättspsykiatriska vården. Därmed uppkommer frågan om det kan anses meningsfullt att fortsättningsvis fatta beslut enligt 16 § LRV. Vid denna bedömning är sådana proportionalitetsöverväganden som föreskrivs i 2 kap. 21 § regeringsformen av särskild relevans.

En proportionalitetsbedömning görs vanligen i tre steg (RÅ 1999 ref. 76). Det första innefattar frågan om det aktuella ingreppet är ägnat att tillgodose det avsedda ändamålet. Det ska alltså göras en prövning av om beslut om fortsatt tvångsvård är ändamålsenligt. Trots de återkommande besluten om tvångsvård har inte någon faktisk vård kommit till stånd under många år. Besluten har därmed varken tillgodosett något vårdbehov eller medfört det skydd för samhället som är avsikten med tvångsvården. Det är högst sannolikt att fortsatta beslut inte heller kommer att leda till att tvångsvården kommer till stånd. Nya beslut om tvångsvård kan därför inte anses ändamålsenliga. Redan av detta skäl är fortsatt tvångsvård inte längre proportionerlig.

Överklagandet ska således bifallas. Den rättspsykiatriska vården av B.K. ska därför, trots de beslut om fortsatt vård som har fattats av förvaltningsrätten i domar den 4 december 2014, den 7 juli 2015 och den 20 januari 2016, omedelbart upphöra.

Vid denna utgång finns det inte skäl att pröva B.K:s yrkanden om muntlig förhandling eller återförvisning till kammarrätten.

Högsta förvaltningsdomstolens avgörande

Högsta förvaltningsdomstolen bifaller överklagandet och förordnar att den rättspsykiatriska vården, trots de beslut om fortsatt vård som har fattats av förvaltningsrätten i domar den 4 december 2014, den 7 juli 2015 och den 20 januari 2016, omedelbart ska upphöra.

I avgörandet deltog justitieråden *Almgren*, *Silfverberg*, *Bull*, *Askersjö* och *Andersson*. Föredragande var justitiesekreteraren Lena Forsmark.

Förvaltningsrätten i Härnösand (2014-04-30, ordförande Berggren):

Förvaltningsrätten finner mot bakgrund av vad som har framkommit i målet att förutsättningarna för att den rättspsykiatriska vården ska upphöra inte är uppfyllda. Den slutna rättspsykiatriska vården ska därför fortsätta. – Förvaltningsrätten beslutar att B.K. fortfarande ska vara intagen för slutna rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Anmälan om särskild utskrivningsprövning ska göras inom sex månader räknat från dagen för förvaltningsrättens dom.

Kammarrätten i Sundsvall (2014-09-26, Törnered, Helin och Ruthström):

Tidigare mål i kammarrätten

Kammarrätten inhämtade i mål 665-12 (dom meddelad den 21 mars 2013) ett yttrande från Socialstyrelsens Rättsliga råd, som den 30 oktober 2012 uttalade följande.

För att Socialstyrelsens Rättsliga råd ska kunna göra bedömningar måste det finnas underlag från parterna. I detta ärende har B.K. inte gett in något aktuellt utlåtande angående sin psykiska hälsa. Det finns därför inte underlag för Socialstyrelsen att göra någon annan bedömning än den som tidigare har gjorts.

Kammarrätten fann i det målet, med särskilt beaktande av den bedömning som Socialstyrelsens Rättsliga råd gjort, att förhållandena inte var sådana som krävdes för att den rättspsykiatriska vården skulle upphöra.

Fortsatt rättspsykiatrisk vård

Vad B.K. nu har anfört ger mot denna bakgrund sammantaget med att det inte inkommit något aktuellt medicinskt utlåtande angående hans psykiska hälsa inte kammarrätten skäl att göra någon annan bedömning än den som tidigare gjorts. Kammarrätten anser därför att utredningen i målet inte visar att förutsättningarna i 16 § LRV för att låta den rättspsykiatriska vården upphöra är uppfyllda. Överklagandet ska därför avslås.
– Kammarrätten avslår överklagandet.